

MÜZELERDE YENİ EĞİLİMLER

EMİN MAHİR BALCIOĞLU

Mimarlık lisansüstü derecesini 1975 yılında, Torino Politeknik Okulu'ndan, doktora derecesini 1983 yılında ODTÜ Mimarlık Fakültesi'nden almıştır. 1975-1983 yılları arasında ODTÜ Mimarlık Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmıştır. 1983-1986 yılları arasında, Ağa Han Grubu'na bağlı Tourism Promotion Services Türkiye Genel Koordinatörlüğünü yürütmüş, Ağa Han Mimarlık Ödülleri'nde, Venedik'te Arsenal bölgesinin yeniden yapılanması projesinin yönetiminde görevler almıştır. 1996 yılından beri NewYork'taki Türk Kültür Enstitüsü'nün başkanlığını yürütmektedir. Sakıp Sabancı Müzesi Kurucu Müdürlüğü'nü ve 2003-2005 döneminde Ağa Han Kültür Fonu'nun, Müzecilik Bölüm Başkanlığı'nı yapmıştır. Zanzibar ve Toronto'da yapılması öngörülen iki müze projesinin kuruluş süreçlerini yönetmiştir. 2005 yılında İstanbul Modern'in Genel Müdürlüğü'ne getirilmiştir. 2006 yılından itibaren Türkiye'de ve yurt dışında müzecilik alanında çalışmalar yapan Balcioğlu, Antalya Kent Müzesi Danışma Kurulu üyesidir.

MÜZELERDE YENİ EĞİLİMLER

EMİN MAHİR BALCIOĞLU

■ Emin Mahir Balcioğlu, 31 Mayıs 2008, Kent-Müze-Tarih Söyleşileri.

Müzecilik kariyerime altı yaşında başladım. Babamın görevi nedeniyle yurt dışında bulunduğumuzdan, yaz tatillerinde yaptığımız gezilerde, her fırsatta, müze, kilise gibi yerlere giderdik. Kimi zaman, bütün bir gün bir müzeyi gezdiğimiz olurdu. Bu durum, o yaşta bir çocuk için bir tür sanat bombardımanıydı; ama o zamanlar gördüklerim, ilerleyen yıllarda, özellikle meslek yaşamımda büyük faydalar sağladılar.

Bilirsiniz, o muhteşem eserlerin sergilendiği müzelerde, ayrıntılı bilgi edinmek ya da oralandaki sanat eserleriyle ilgili bilgi alabileceğiniz kişileri bulmak, öyle pek de kolay değildir. Çok meraklı olan babam, bakmakla görmek arasındaki farkı öğretti de, ben bu zorluğun üstesinden gelmeyi başardım. Dolayısıyla, izlediğim eserleri tartabiliyor, çocuk aklımla dahi olsa bir başka gözle izleyebiliyordum.

Her ne kadar müzecilik kariyerime altı yaşında başladım dediysem de, müzecilikle ilgili profesyonel olarak çalışmaya 1992 yılında başladım. Bana müzecilik görevi verildiğinde, bilgi ve görgümü artırmak amacıyla, müze yapılarına ve müzeciliğin altyapısına, alıcı gözle yeniden bakmam gerektiğini fark ettim. O gün bugündür, bir müzeye girince, artık eserleri görmez oldum. Aydınlatma nasıl çözülmüş, güvenlik nasıl işliyor, havalandırma ne durumda diye bakıyorum.

Müzelerde yaşanan sorunlar benim çocukluğumdan bugüne pek büyük değişiklik yaşamadı. Hala binlerce insan müzeye gider, nefesleriyle, gövdeleriyle ortamı ısıtırlar. Zaten çoğunda iyi bir klima ve havalandırma düzeneği yoktur. Yıllar önce İspanya'da, Prado Müzesi'nde, kan ter içinde kaldığımı hatırlarım. O kadar kalabalıktı,

içeride öyle sıcak ve yapışkan bir hava vardı ki, bu olumsuzlukların eserler üzerinde tahribat yapmaması mümkün değildi. Özellikle gelişmiş ülkelerde, bu durumlara artık daha ender rastlanmaktadır. Ama bazılarında, aynen bizde görülen sorunlarla karşılaşmak mümkün. Örneğin İtalya'daki birçok müze, personel yetersizliği nedeniyle ya ziyarete kapatılmakta ya da sadece belirli bölümleri gezilebilmektedir.

Olumsuzluklar sadece hava koşullarıyla da ilgili değildir. Mesela eski Sovyet Cumhuriyetlerinden Kazakistan'da çok güzel bir müze gezmiştim. Eserler çok güzeldi, Rembrandt gibi büyük ustaların resimlerine kadar oldukça değerli bir koleksiyona sahipti; ama hepsinin açıklamaları Kril Alfabesi'yle yazılmıştı. Neredeyse bir bilmece... Bu tür olumsuzluklar, kitlelerin müzeleri gezmesini, tamamen bir zaman ve kaynak israfına dönüştürmektedir. Mesela ülkemizdeki okul gezilerinde, bir grup ziyaretçi, bir kapıdan bir odaya girer ve öbür kapıdan çıkarlar. Hiç bir şekilde, sanat eserleriyle ilgili bilgi alınamaz. Kimi zaman, grup rehberleri bazı bilgiler verir, ama genelde bu işi yasak savma biçiminde yaparlar. Birçok alanda olumsuz etkileri görülen kitle turizmi, sadece sanat eserlerine değil, pek çok şeye zarar vermektedir. Bu yaklaşımımı, elitist, anti demokratik bulabilirsiniz, ama müze gezme konusunda, çok daha rasyonel, çok daha programlanmış düzenlemeler gerektiğine inanıyorum. Şimdi sizlere bazı örnekler sunacağım.

ÇAĞDAŞ MÜZECİLİĞİN ÖNCÜ MÜZELERE YANSIYAN İLKELERİ

Dünya'da müzeciliğin gelişmesinde öncü ülkelerden biri Amerika Birleşmiş Devletleri'dir. Amerika'da, son 10 yılda, 3 bini aşkın yeni müze açılmıştır. Bu müzelerde, Avrupa ve Türkiye'de yaygın olarak görüldüğü gibi tarihi eserler, arkeolojik kalıntılar bulunmaz. Bu tür eserleri sergilemek isterlerse, ithal etmeleri gerekir. Fakat bu konuda da ciddi atılımlar yapılmakta. Muhtemelen kendi tarihleri olmadığı için eldeki eserlere, bizden çok daha fazla

değer verirler. Ama genelde, bu ülkelerin insanları müzelerin işlevleri ve toplum içindeki rolleri üzerine çok önceleri önemli yol almıştır. Çağdaş müzeciliğin ilkelerini çok öncelerden belirlemişlerdir.

Metropolitan Müzesi'nin misyonunu ilk okuduğumda çok etkilendiğim. Misyon beyannamesi, 13 Nisan 1879'da müzenin açılışında kaleme alınmış. Özetle şöyle denir, "Güzel sanatların öğrenimini ve sanatın yaşama ve sanayiye uygulanmasının genel bir bilgi ile idare edilmesi, bu yönde halka eğitimin götürüldüğü ve teşvik edildiği bir ortamın kurulması ve geliştirilmesi için, bir müzenin ve kütüphanenin, adı geçtiği kentte kurulması ve sürdürülebilmesi amaçlanmaktadır". Burada söylenenlerin pek çok açıdan önemi vardır. Sanki, çağdaş müzeciliğin bütün ilkeleri, basit bir dille ve o tarihsel bağlam içinde ifade edilmektedir.

Dikkat ederseniz, öncelikle eğitimden söz ediliyor; güzel sanatların öğretilmesi ve geliştirilmesinden. Sanatın günlük yaşama yansımalarının teşvik edilmesi, hatta sanayiyle ilişkilendirilmesi gibi bir uygulamaya dönük tarifler de var. Asıl önemlisi ise, metnin sonunda, sürdürülebilirliğin dile getirilmesi.

Yani, bir müzeyi iyi niyetlerle kurmak yetmiyor. Kuruluş aşaması tamamlandıktan sonra, yaşatılması, kendini yenileyerek yaşama devam etmesi çok önemli. Günümüzün önde gelen müzelerinden biri olan Metropolitan Müzesi, çeşitlilik gösteren koleksiyonları ve sürekli programına aldığı nitelikli ve çok değişik sanat etkinlikleri ile, şehrin en etkili ve en çok izlenen kültür odaklarında biridir. Kuşkusuz, Metropolitan'da göreceğimiz koleksiyonlar, alanlarında uzmanlaşmış müzelerle kıyaslanamaz. Mesela Mısır Bölümü, Kahire'deki, Londra'daki, hatta Torino'daki müze koleksiyonları ile kıyaslanmamalıdır. Çünkü sonuçta her şey sonradan ithal edilmiştir. Ama sahip oldukları eserlerin onarımı ve bakımları inanılmaz bir titizlikle yürütülür, çok iyi düzenlenmiş laboratuvarlarda düzenli çalışmalar yapılır. Bütün bunlar, müzenin bünyesinde gerçekleşir.

■ *Metropolitan Museum, NewYork.*

Metropolitan Müzesi'ne gittiğiniz zaman mutlaka keyifli vakit geçirirsiniz. Bazı işletmeler, büyük alışveriş merkezleri şöyle yazılarla karşılırlar müşterilerini, “Hoş vakit geçirmenizi diliyoruz!” Diyeceksiniz ki, “Ama o ticari bir işletme!” Günümüz müzelerinin de artık bir ticari işletme niteliği kazanmaları söz konusudur.

Metropolitan'ı günde binlerce kişi ziyaret eder. Çok başarılı bir organizasyonla, büyük kitlelere hitap etmeyi bilirler. Bunu, eğitim programlarıyla, atölyeleriyle, kütüphanesiyle, hediyelik dükkanı ve restoranıyla başarır. Metropolitan'ı, bir kent müzesine, hatta her kentte olması gereken bir müzeye çok başarılı örnek olduğu için anlatıyorum. Müzenin bir başka özelliği ise çok güzel bir yerde kurulmuş olması. Central Park'ta ve NewYork'un çok merkezi bir noktasında.

İtiraf etmeliyim ki, bazen, kendi topraklarımdan alınarak oralarda sergilenen bir eseri gördüğüm zaman, önce üzülüyorum, “Neden

bizim müzelerimizden birinde değil de, bambaşka bir ortamda sergileniyorlar” diyorum, ama kendime sormadan da edemiyorum, “Acaba biz bu eserlere, bu kadar iyi bakabilir miydik?” Sonuçta, bütün bu eserlerin insanlığın malı olduğunu düşündüğüm zaman, üzüntümü biraz olsun hafifletebiliyorum. Keşke biz de, eserlerimizi aynı titizlikte koruyabilsek... Çok yakın bir geçmişte yaşanmış bir örneğimiz de var. Uluslararası bir kampanya yürüterek, mahkemede uzlaşarak, Metropolitan Müzesi’ndeki bazı eserleri ülkemize getirmeyi başardık. Büyük törenlerle geri geldiler. Ama sonra ne oldu; beş altı yıl sonra, Uşak Müzesi’nden çalındılar.

Metropolitan Müzesi modelinde çalışan birçok müze var. Bunların ana koleksiyonları çok farklı olabiliyor. Mesela Mısır, Ortaçağ, Roma, Yunan, İslam... Metropolitan’da bir de çok güçlü bir modern bölüm var. Toronto Royal Ontario Müzesi, The Los Angeles County Museum gibi önemli müzelere baktığınızda, Metropolitan’ın başarısını tam olarak yakalayamadıklarını görürsünüz. Ontario Müzesi’nde de Metropolitan’daki bölümler vardır, ama daha zayıftır. İslam bölümünde, iki tane İznik çinisi, bir safavi eseri, bir tane de el yazması vardır o kadar. Bazı müzelerde birden karşınıza taşlar da çıkar. Görürsünüz ki, jeolojiyle ilgili, doğa tarihi ile ilgili nesnelere de müzeye koymuşlar. Oysa müzelerin kendilerini tanıması ve herşeyi sergilemekten kaçınması gerekir. Bu tür odaksız yaklaşımlar, müzelerin sundukları nesnelere olumsuz yönde etkiler, değersiz kılar.

■ Bir zamanlar kimselerin bilmediği Bilbao kenti, Guggenheim Müzesi'yle tanınmış ve hemen hemen herkesin bildiği bir kente dönüşmüştür.

MÜZELERDE YENİ EĞİLMELER

Günümüz müzeleri giderek çeşitlenmektedir. Özellikle içerikle ilgili olarak çok farklı müzelerle karşılaşırız. Bunların bir kısmı, çok spesifik alanlara yoğunlaşmış, bildiğiniz anlamda klasik müzelerde olmayan konuların ele alındığı yerlerdir. Bunlar, eskiden de benzerleri olan bir türdür, ama günümüzde “insan müzeleri” diye isimlendirilir. Sanayi müzesi, havacılık müzesi, denizcilik müzesi gibi tanımlanabilecek yerleri bu tür müzeler arasında sayılabilir.

Bir de, mimarileriyle ve genel kurgularıyla farklılık gösteren müzelerden söz edebiliriz. Bunların en başında, hep sözü edilen, Bilbao'daki Guggenheim Müzesi'ni söylemek gerekir. Bilbao, İspanya'nın Bask Bölgesi'nde, kimselerin bilmediği bir taşra kenti iken, müzesiyle tanınmış ve, hemen hemen herkesin bildiği bir kente dönüşmüştür.

Günümüzdeki bu tür müzeler kendilerini, “ikonik” tabir edilen yapılarıyla ortaya koymaktadırlar. Bunların en eski örneklerinden biri de, ilk New York da açılan Guggenheim’dır. Guggenheim kurulurken ortaya böyle bir iddia atılmıştır. Sonuçta, biçimiyle, formuyla bina ön plana çıkarılır. Bina çok güzel olmasına karşın, içindeki sanat eserlerini ezerek kötü bir müze alanı yaratmaktadır.

■ Pompidou, Paris’in önemli çekim merkezlerinden biridir.

Bir de Paris’teki Pompidou’dan söz etmeliyiz. Bu oldukça önemli bir örnektir.

Pompidou merkezi için bir mimari proje yarışması duyurulduğunda, ana nitelikler arasında, aşırı esneklik aranmıştı. Yani bir yap-boz oyuncak gibi, sürekli bozulup yeniden kurulabilen, bir bölümünün alınıp bir başka bölüme eklenebildiği, hatta bazı yerleri küçültüp, bazı yerleri büyütmenin mümkün olabileceği bir yapı öngörülmüştü.

Hatta bu yarışmaya benim tez hocam da katılmıştı. Ama onu beğenmemişlerdi, çünkü projeyi en basit inşaat elemanına indirgemişti ve kullanıcıların gereksinmelerine göre yapıyı biçimlendirmelerini sağlamayı öngörmekteydi. Sonunda, Renzo Piano’nun yaptığı proje birinciliği aldı. Bu yapı uygulamada da çok başarılı oldu. Çünkü, müze açıldığından beri Paris’in en önemli odak noktası. Zaten yıllardır bir çekim merkezi olan önündeki meydanda sanatçılar, performanslar, hokkabazlar gösteriler yapar. Pompidou’yu bir kültür makinesi olarak görürler, zaten ana fikir de buydu. İçinde sergi salonları, kütüphane, arşiv, restoranlar, sinemalar, aklınıza gelebilecek her türlü aktivitenin yapıldığı bölümler var. Sadece öğrenmek için değil, hoşça vakit geçirmek için de tercih edilen bir binadır. Burada bütün bir gün boyunca vakit geçirmek mümkündür.

YENİ MÜZE YAPILARI

Söz ettiğimiz bu yeni tasarım binalarının oldukça başarılı örnekleri var. Ancak, bu değişik yapılar, beraberlerinde bazı sorunları da

getirir. Mesela Pompidou'deki bazı bölümler bir ara kapatılmıştır. Çünkü bakım problemleri vardır. Özellikle Fransa'da, ikonik ve görkemli yapıların bakımı her zaman sorunludur. Çok güzel yapılar inşa etmelerine rağmen, bunların bakımının nasıl yapılacağını bir türlü planlayamazlar.

Bilbao'daki ünlü Guggenheim bu konuya ilginç bir örnektir. Bina, 1997 yılında yapılmıştır. Yapıldığı günden bugüne, bu müzede, hiç büyük bir sergi olduğunu duymadım. Çünkü bina o kadar çok gündemde ve ön planda ki, binanın içinde dev bir serginin kolayca sergilenebileceğini tahmin bile edemezsiniz. Burada sergilenen sanat eseri yapıdır.

Çok beğendiğim bir başka müze ise, Richard Meier'in yaptığı, Barcelona'daki Güzel Sanatlar Müzesi'dir. Richard Meier, hep beyazı ön planda kullanan bir mimar. Müzeler de, genellikle içe dönük, dışarıya çok fazla açıklıkları olmayan yapılarıdır. Fakat, Richard Meier'in tasarladığı yapıların pek çoğunda bunun tersini görürsünüz. Her ne kadar çalışmalarını çok beğeniyorsam da, meslek yaşamımda başımı epeyce ağrıttığını da söyleyebilirim. Frankfurt'ta, mimari projesini onun yaptığı bir müzede, hat sanatı sergilemem gerekmişti. Her taraf ışıklı olduğu ve ışığı perdelemek mümkün olmadığı için, bu olağanüstü aydınlık mekânlarda epey zorlanmıştım. Yapmaya çalıştığım şey, mekânın mimari niteliğini bozmadan karartıp, hatları onlara uygun ışık koşullarında sergileyebilmektir.

GETTY CENTER

Getty Center, Paul Getty'nin kurduğu vakfın, 1.4 milyar dolarlık bir bütçe ile yaptığı olağanüstü bir sitedir. Mimarı Richard Meier'dir. Bu sitede bir müze, araştırma merkezleri, kütüphaneler, konservasyon laboratuvarları; yani kağıt, ahşap, resim gibi pek çok malzemenin onarıldığı bir yer de vardır.

Ama tuhaf şeyler de var burada, örneğin Paul Getty'nin, Roma tarihine olan saplantılı hayranlığı nedeniyle, bütün taşlar İtalya'dan getirilmiştir. Roma civarından alınan travertenler iyi bir malzeme

değildir. Yere döşenen bu taşlar, insanlar yürürken takılmasın diye macunlanmıştır. Tabii, yer döşemesinde kullanılacak taşları dahi Avrupa'dan getirince, ortaya inanılmaz bütçelerle kurulmuş bir yapı çıkar. Aslında 1 milyara çıkacağı saptanan, ama 1.4 milyar dolarla biten ve 100 milyon dolar da arazisine harcanmış, müthiş bir yerdir Getty. Bu kompleksi, günde 2000 kişinin ziyaret edebileceği varsayımı ile çok katlı bir otopark yapılmıştır. Şu an bu size abartılı gelebilir, ancak, Getty öyle bir çekim merkezi yaratmıştır ki, eğer gidecekseniz, arabanız için bir hafta önceden park yeri ayırtmanız gerekir. İstanbul'daki Sakıp Sabancı Müzesi'ni kurarken, teknolojik alt yapıyı, aynen Getty'deki gibi yapmayı planlıyorduk.

Buraya kadar her şey olağanüstü. Yapılar da öyle. Ama müzeye girdiğinizde, birçok koleksiyonla karşılaşmanıza rağmen, pek bir şey de göremezsiniz. Herhangi bir Anadolu müzesinin koleksiyonu kadar bile olamaz sergilenenler. Paul Getty hayattayken müzeye eklenen bazı parçaların nereden alındığı bilinmez. Yani kaynağı meçhuldür. Bu da, müzenin başını ağrıtan ciddi sorunlardan biridir.

Ancak müze kısmını bir kenara ayırırsak, Getty'de yer alan konservasyon ve kağıt laboratuvarı olağanüstü yerlerdir. Buralarda her türlü teknoloji kullanılır. Bir bakarsınız oldukça eski bir İncil üzerine çalışıyorlar. “Başka var mı?” diye sorduğunuzda, “Hele bir bitsin sonrasına bakarız...” diyorlar. Oysa İstanbul'da, restorasyona acil ihtiyaç olan 130 bin el yazması var. Böyle kıyaslamalar tabii ki çok etkileyicidir...

İKONİK YAPILAR MÜZECİLİĞİN ÖNÜNE GEÇER

Artık yapılardan kaynaklanan çekicilik unsuru çok ön plana geçmiştir. Günümüz müzeciliğinde, ikonik yapılar üretmek en yeni eğilimlerden biridir. Yaklaşık üç yıldır, İstanbul'da kurulacak bir modern sanatlar müzesine, koleksiyonun büyük bir kısmını yurt dışından getirmek için çalışmaktayım. İşin sahibi, bu projeyi tanımış bir mimarın, Frank Gerry, Renzo Piano, Maki ya da Zaha Hadid gibi birinin yapmasını istiyor. Çünkü binayı kimin yaptığı, içerik

kadar ilgi çekicidir. O zaman insanlar, müzeye önce yapısı ve mimarisi nedeniyle ilgi duyarlar. Bunun ne kadar doğru bir yaklaşım olduğu elbette tartışılır. Açıkçası, benim kafamdaki müze modeline pek uymuyor. Bu nedenle de, Türkiye'deki mimarlardan bir olsun diye çaba harcıyorum.

Güzel bir binaya, akıllı bir tasarıma bakmak tabii ki hoş, ama o müzenin içinde neler olacağı, dış görünümünden çok daha önemlidir. Bir dönem, Kazakistan'ın yeni başkenti Astana'da, Norman Foster'in mimarı olduğu bir binayla uğraşmıştım. Yaklaşık yetmiş metre yüksekliğindeki yapı piramit biçimindeydi. Gerçekten çok ilgi çekici olan bu yapı, hiç kuşku yok ki kentin simgesi olması niyetiyle tasarlanmıştı. Dönemin cumhurbaşkanının göz bebeği idi. Benden, yapıyı düzgün bir müzeye dönüştürmem istenmişti. İçinde bir opera ve galeriler de vardı. Dönüştüremedim, çünkü galeriler vardı ama depo yoktu. Eserleri taşıyacağınız eser asansörü düşünülmüştü. Bu yapı bir müze olmaktan çok, tamamen form üzerine tasarlanmıştı. Ünlü mimar Mies'in dediği gibi, işlev formu mu takip eder, form işlevi mi sorusunun cevabı burada, "işlev formu takip eder" şeklinde verilmişti. İşlev formu takip edince de, işin başında düşünülmeyen alt yapı sorunları nedeniyle yapıyı bir müzeye dönüştürmek mümkün olamadı.

Bu tür çalışmalarda, biçimiyle ve simgesel gücüyle başarılı bir proje elde ediyorsunuz, ama üç metreye iki metre bir eseri, bu müzede sergileyemiyorsunuz, çünkü asansöre sığmıyor! İnsan boyutuna göre ve insanlar için yapılmış. Dolayısıyla baştan kaybediyorsunuz. Mesela güvenlik sistemleri de yoktu, böylece eseri koruyamıyorsunuz. Klimalar var, ama nem kontrolü yok. Açıkçası bir dolu sorun vardı.

MÜZECİLİKTE YENİ KONULAR

Günümüz müzeciliğinin bir diğer yeni eğilimi eskiden hiç düşünülmemeyen konularda, yepyeni konulara eğilerek müze yapmaktır. Artık bir ana tema belirlemek bütün müzeler için çok önemli. Ancak, en yeni olan eğitim programları.

Benim de içlerinde bulunduğum, Sabancı Müzesi ya da İstanbul Modern gibi müzelerde en çok önemseydiğimiz konu eğitim programlarıdır. Örneğin İstanbul Modern’de ilk altı ayda 50 bin kişiye eğitim programı sunulmuştur. Daha çok okul çağı çocuklarına yönelik hazırlanan bu programlar, iki müzenin de en başarılı noktasıdır. Özellikle İstanbul Modern’in, böyle bir başarıya da ihtiyacı vardır, çünkü doğası gereği, programları yeterince zengin ve sergileri yeterince etkileyici değildir. Antalya’ya kurmak istediğimiz müzede de, öncelikli konunun eğitim olması gerekmektedir.

Artık ülkemizde de birçok müze yapılmak isteniyor. Bu müzelerin, eldeki koleksiyon etrafında kurgulanması talep edilmektedir. Ya birisi bir bağış yapmıştır ya da tıpkı Sakıp Bey gibi, kendi evini de koleksiyonunu müzeleştirme kararı vermiştir. Bu hem çok iyidir, hem de çok kötü. Çünkü bir müzenin gerektirdiği koleksiyonlar, her zaman bir şahsın özel koleksiyonuyla örtüşmeyebilir. Zamanında bir beğeniyle alınmış bir resim ya da bir nesne, sergilenecek nitelikte olmayabilir. Bu durum giderek size engel olmaya başlar. Düzgün bir müze programı oluşturup, onun etrafında müzeyi kurgulamayıza engeller.

KOLEKSİYONU OLMAYA MÜZELER

Diğer bir problem ise, müzelerde sergilenen eserlerin, o müzenin sahip olduğu eserlerin ancak bir kısmı olduğu gerçeğidir. Geriye kalan kısım depolardadır. Oysa şahıslar bunu kabul etmez. Kendi koleksiyonuna ait her şeyin vitrinde görünmesini ister. “Şu anki temaya uymuyor, onu altı ay sonra assak!” dersiniz kırılır. Ama bu durumun avantaj olduğu da görülmüştür. Öyle iyi bir koleksiyonla karşı karşıyasınızdır ki, müzeyi bu koleksiyon etrafında kurabilirsiniz. Antalya’da kurulacak müze gibi, çok iyi bir temanız olduğu zaman, o tema etrafında müzeyi kurar, koleksiyonu zaman içinde oluşturabilirsiniz.

Zanzibar’da bir deniz müzesi kurma projem vardı. Bu projeye başlamadan önce oradaki müzecilerle, bir Avrupa deniz müzeleri

turu yaptık. Bu gezi sırasında, benim de daha önce görmediğim, yeni kurulmuş bir müzeyi gezdik: National Maritime Cornwall Museum. Bu, İngiltere'nin en güneybatı noktasında, küçük bir yerleşkede kurulmuş bir deniz müzesi. O güne kadar gezdiğim en başarılı müzelerden biriydi. İçeride çoğunlukla tekne maketleri, tek tük bulunmuş gerçek kayıklar vardı. Geriye kalan bölümde maketler ve interaktif sistemler kurgulanmıştı. Son derecede eğitici, keyif verici ve dört dörtlük bir müzeydi. Oysa işe, sıfır koleksiyonla başlamışlar.

Binası oldukça içe dönük, kapalı bir yapıydı. Bir kule yapmışlardı, bu kule bir deniz feneri gibiydi ve deniz seviyesinin altına inmenize imkan veriyordu. Burada, hem Med-cezir'i izleme şansınız oluyordu, hem de limanın altındaki balıkları ve deniz canlılarını izleyebiliyordunuz. Müzenin değişik bölümleri arasında, eğitim bölümü, araştırmacılar için kütüphane vardı. İnternet sayfasında her türlü etkinliğe ilişkin bilgiye ulaşabiliyordunuz. Gelir getiren kiralık mekânları ve destek isteyen, hem üyelerine hem gönüllülerine yönelik bölümleri vardı. Bu, sıfır koleksiyonla yola çıkan müzede, duvarlara yansıtılan videolarla, bazı deniz olayları anlatılıyordu. Mesela Kuzey Kutbu'nun keşfini izliyor, ardından, izlediğiniz teknelerin maketlerini filmde inceleyebiliyordunuz. Havayla ve hava durumlarıyla ilgili bölümde bulutların nasıl oluştuğu, şimşegin nasıl çıktığı gibi doğa olayları anlatılmaktaydı. Dilerseniz, bütün bunları bir aletin içerisinde sizin yönettiğiniz bir mekânizmayla izleyebiliyordunuz. İngiltere'deki bu müze, koleksiyonu olmasa dahi, tema doğru seçildiği ve kullanıldığı zaman, nasıl başarılı bir müze kurulabileceğine en iyi örnektir. İçeriye bir rampadan giriyor ve çok iyi belirlenmiş bir parkuru takip ederek müzeyi geziyordunuz. Sonuçta, bir kapıdan girip öbür taraftan çıkıyorsunuz. Müzelerde tutarlı bir gezi güzergâhının oluşması çok önemlidir.

Müzenin içinde çok önemli iki şeyden biri tekne yapım atölyesiydi. Biz müzeyi gezerken, o atölyede üç-dört usta bir tekne yapıyordu. Dilerseniz onları seyrediyordunuz, hatta bazı atölye çalışmalarına da katılabiliyordunuz. Çalışan personel daha çok öğretim görevlerinden oluşan bir ekipti ve müzeyi bir araştırma merkezi gibi kullanıyorlardı.

Aynı gezide, bu müze benzeri oldukça farklı müzeler de görme şansımız oldu. Mesela Bremen’de gezdiğimiz bir başka müzesinin çok zengin bir koleksiyonu vardı. Müze olarak kötü bir müzeydi, eserler dağınık olarak sergilenmişti, bir mantığı yoktu ama koleksiyon parçaları müthişti.

Zanzibar projesine dönecek olursak, bu da koleksiyonu olmayan bir müzeydi. Çok güzel bir bina vardı ve bizden, Hint Okyanusu’nun deniz müzesini kurgulamamız bekleniyordu. Benim görevim de, temaları oluşturup piyasadan eski haritalar, eski denizcilik cihazları gibi nesnelere toplamaktı. Bu çok kolay bir iş değildi. Özellikle Hint Okyanusu’na ait, 16. ve 17. yüzyılla ilgili objeleri bulmak güçtür. Bu nedenle, zaman zaman maketlere başvurmak zorunda kaldık. O denizlerde dolaşmış birçok eski teknenin maketlerini sipariş ettik, ama maketlerin yapılması aşağı yukarı 1 ila 1,5 yıl sürdü. Örneğin geçenlerde İstanbul’da, Piri Reis’in teknesinin maketini yapabilecek bir usta buldum ve anlaştık.

■ Londra’da, Thames Nehri üzerindeki Tate Modern, eski bir elektrik santralidir.

■ *İstanbul Modern'in kurulduğu binalar, yakın bir tarihe kadar antrepo olarak kullanılmaktaydılar.*

FARKLI İŞLEVLER İÇİN TASARLANMIŞ ESKİ YAPILARIN MÜZEYE DÖNÜŞTÜRÜLMESİ

Günümüzün müzecilik anlayışında önemli bir yere sahip olan bir diğer eğilim ise, yapıların eski işlevleri üzerinden kurulan müzelere dir. Londra da, Thames Nehri üzerindeki bir elektrik santralının, Tate Modern'e dönüşmesi bu tür müzelere iyi bir örnektir. Bu yapının iç mekânları olağanüstü büyüktür, yüksektir ve her türlü esnekliğe sahiptir. Belki hatırlarsınız, İstanbul Modern'in binaları da antrepoydu. Bu tür yapılara İstanbul'daki bir diğer önemli örnek Santral İstanbul'dur.

Sabancı Müzesi ise, Atlı Köşk'ün yanı başında ve Atlı Köşke bağlı olarak yapılan bir müzeydi. Boğaziçi'nde inşaat yasağı olduğu için, yeni galerileri toprak altında yaptık, eski yapıya da pek müdahale etmedik. Bütün pencereler kapatıldı, çok kalın izolasyon malzemeleri kullanıldı ve içeriden bir duvara dönüştürüldü. Dıştan bakıldığında, binanın mimarisine müdahale etmemek için bazı izleri yerinde bıraktık. Sabancı Müzesi, eski yapıların farklı fonksiyonlara dönüştürülmesinin iyi bir örneğidir. Eğer giderseniz dikkatle inceleyin, yerleştirdi-

ğimiz klima ve nem kontrol sistemlerinin hiç görmezsiniz, çünkü hedefimiz, ihtiyaç duyulanları, yapıyı bozmadan yapabilmektir.

BİLİM MERKEZLERİ VE MÜZELER

Spesifik konulu müzelere bir göz atmadan önce, şu tartışmayı dile getirmek gerekir. Bilim müzeleri ya da bilim merkezleri müze midir, değil midir? Sonuçta bir koleksiyonları yok. Bu tür merkezlerde, interaktif bazı mekânizmalar aracılığıyla eğlenerek bilim öğreniyorsunuz. Türkiye’de, Ankara’daki Feza Gürsey Bilim Müzesi ufak ama çok başarılı bir bilim merkezidir. Oğlum küçükken, birden çok kez götürmüştüm onu. Her seferinde yeni bir şeyler öğrendi ve çok da eğlendi. Bu tür merkezlerin birer müze gibi değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Bilim merkezleri, interaktif olarak öğrenmeye teşvik eden, bunu yaparken de ilgi çekerek, eğlendirerek yapan yerler oldukları için müzedirler. Bilim müzeleri içinde, Washington’daki Smithsonian’ın Havacılık ve Uzay Müzesi çok başarılı bir örnektir. Burada yine hem çocukların, hem de büyükle- rin eğlenerek öğrenecekleri pek çok şey bulunmaktadır.

ÇAĞDAŞ MÜZECİLİĞİN MİSYONLARI

Müzeler öncelikle eğitim ağırlıklı olmalıdır. Metropolitan bunu 1870 yılında söylemiştir. Eğitimin, bilimsel bir algılamayı da güçlendirmesi ve iyi yayınlarla beslenmesi gerekir. İkicisi, her ne kadar kitle turizmine karşı bir duruş sergilesem de, toplumun her kesimine hitap etmeleri gerekir. Sadece sanat severlere değil, sanat sever olmayanlara da seslenebilmeli, onları müzenin müdavimi yapmayı başarabilmelidir. Üçüncüsü, müzenin en önemli unsuru olan programı, sabit değil esnek olmalıdır. Tıpkı Pompidou’da yapılmak istenen gibi, müze boş bir kutu olmalıdır ki, her zaman yeni bir kavramla kurgulanabilsin. Esnek yapısı, dönemin gereksinimlerine her zaman ayak uydurabilmesini de sağlayacaktır. Bu esneklik sayesinde, dördüncü özelliğini de kazanarak, hep farklı etkinliklere ev sahipliği yapmalıdır.

Yani bir müzeye siz bir kere değil, sürekli, ya da ayda bir gitmelisiniz. Mesela şu an New York'a gitsem, önce Metropoliten'da ne var diye bakarım. Geçen yıl iki önemli sergiyi orada gördüm. Bu da benim için, bir kez gidilip, sonra da unutulacak bir müze kavramından çok daha farklı bir anlam taşır. Dolayısıyla, Antalya'daki müzemizde, “gezdik gördük, ne güzel olmuş, ellerinize sağlık” diyerek terk edilen bir yer olmayacaktır. Buraya çeşitli nedenlerle pek çok kez gelmek istemelisiniz.

Müzelerin bir diğer misyonu, içinde bulunduğumuz toplumla, dünyadaki diğer toplumlar arasında bir köprü kurmasıdır. Biraz önce sözünü ettiğimiz faaliyetler, eğitim programları, yayınlar, bizi dünyaya açan araçlardır. Müzeler ise bunların üretildiği ve yaygınlaştırıldığı yerlerdir. Antalya'da kurulacak müzenin bunu başaracağından ve Antalya'nın dünyaya açılan kapılarından biri olacağından hiç kuşku yok.

YAN FONKSİYONLAR

Bir müzenin iyi bir kitaplığının da, hediyelik eşya bölümlerinin de olması gerekir. Bütün bunların, hem müzenin markalaşmasını sağlamak açısından, hem de gelir kaynağı olması açısından önemi var. Müzede çok iyi yemek yenmesi gerekir. Hatta bazı müzeler, bunu ön plana almaktan çekinmemiştir. İstanbul Modern'le alay ederler, “Çok güzel bir restorana galeri takmışlar” diye. Gerçi İstanbul Modern'in restoranı çok iyidir, ama çok pahalıdır. Burasının da her kesime hitap edebilecek esneklikte olması önemlidir. Frankfurt'daki MAK (Uygulamalı Sanatlar Müzesi), bünyesinde küçük bir lokanta işletilmektedir ve lokanta gece de açıktır. Sahip olduğu zengin şarap listesi nedeniyle oraya şarap tatmaya gidilir. Dolayısıyla böyle bir neden bile müzenin bir çekim noktasına dönüşmesine katkıda bulunabilir.

ÇOCUKLAR VE MÜZE

Hiç unutulmaması gereken ise müzelerin çocuk dostu kurumlar olması gereğidir. Çocuklara ve çocuk eğitim programlarına büyük

önem vermek gerekir. Çocukları birer müze sever olarak yetiştirmeyi başarırız, tüm kültür yaşamımıza büyük bir zenginlik katmış oluruz. Ayrıca bir müzenin vereceği eğitim, çocuklarımızın gelişimine çok büyük zenginlik katar. İşin bir başka boyutu daha vardır, çocuk bir müzeyi severse, hiç kuşkunuz olmasın, en kısa sürede annesini ve babasını da getirecektir.

Ülkemizde bu alanda yapılacak daha çok şey var. Yine de son yıllarda, yurt dışında gittiğim müzelerde, artık tek tük de olsa Türkler'e rastlamaya başladım. Eskiden, sadece alışveriş merkezlerinde görürdüm onları.

KAYNAK OLUŞTURMAK

Bütün bunlar iyi hoş da, kaynağı nasıl sağlayacağız diye sorulur en sonunda. Müzelerin ekonomik bağımsızlığa sahip olmaları gerekir. Avrupa'daki modellerinde bu iş ya kamu fonları ile yürütülür ya da Amerikan modelinde yaygın olduğu gibi, özel girişimcilerin desteği ile. Bizim gibi ülkelerde ise, hem özel girişim, hem halk desteğinden faydalanmak gerekir.

Sponsorluk deneyimi ise, daha çok bağışlarla ve aslında en sağlamı, bir vakfın fonuyla düzenlenendir. Bu, bizim için oldukça yabancı bir konu. Türkiye'de bu işler yeni yeni başladı, ama ben ümitliyim, çok hızlı gelişmeler oluyor. Bakıyorum, büyük patronlar müzeler kurmak için böyle büyük yatırımları göze alıyorlar. Diyeceksiniz ki, "Kendi isimlerini yüceltmek için yapıyorlar". Yüceltsinler, buna karşı çıkmamalıyız. Yaşanan gelişmelerle, önümüzdeki üç-beş yıl içinde, kişilerin kendi yaptıkları müzelere değil, uzmanların hazırladıkları müzelere ya da devlet müzelerine de yardım imkânları artacaktır. Bunu teşvik etmek gerekir.

Sakıp Sabancı ile çalışırken, Sakıp Bey'in halkla ilişkilerden "rant" almasından çok memnun oluyordum. Böylece, yatırım yapabileceklere de örnek oluyordu. Bu iş bir tür reklam aracıdır. Öyleyse, biz neden yapmayalım! Aksi takdirde, bugünkü şartlarda, devletin imkanlarıyla bu tür büyük girişimlerde bulunmak oldukça zordur. En azından ilk yatırımlarda kamunun desteği gerekir.

Sürekliliğe gelince, her an her şey değişebilir. Çünkü politikalar değişebilir. Politikalar değiştiği zaman, bir sonraki yöneticinin öncelikleri farklı olabilir. Müzeler, bu tür hassas dengelere dahil edilmemelidir.

Almanya’da sergi düzenlerken, Frankfurt Belediyesi’nin, bulunduğumuz kentteki birçok müzeye verdiği fonların yarısını kestiğini öğrendim. O yıl herkes perişan oldu. Böyle bir durum için hazırlıklı değildiler. Böylece, planladıkları bazı programlardan vazgeçmek zorunda kaldılar veya personel çıkardılar. Bu olduğu zaman da, sürdürülebilirliğinizi yitiriyorsunuz. Her ne kadar New York’da MOMA, bilet ve hediyelik eşya satışından, işletme giderlerini karşılayabilen sayılı müzeden birisi ise de, dünyadaki müzelerin çoğunun desteğe ihtiyacı vardır.

Bana göre başarılı bir müze işletmeciliği, işletme giderlerinin %50-%60’ını karşılayabilmelidir. Çünkü müzecilik oldukça pahalıdır. Mesela harcadığımız elektrik inanılmaz rakamları bulabilir. Personel giderleri gibi bir dolu masraf kapısı vardır. İstanbul Modern gibi bir müze ortalama 70 kişi ile döner. Şimdiye kadar 500 bin kişi gezdi. Bilet gelirleri, hediyelik eşyalar, restoran gelirleri, mekân kiralaları, kokteyller gibi kaynakları bir araya derlediğinizde, en iyi işletme ancak %50’lik bir kaynak yaratabilir. Geriye kalanı için farklı kaynaklar yaratmak gerekir.

DİNLEYİCİ KATKILARI

BİR DİNLEYİCİ: Bir aile sergisini düşündüğümde, nesnelere çok değer taşıyor. Fotoğrafların kendilerini sergilemek ise çok anlamlı geliyor, bu konuda sizin düşüncenizi merak ediyorum.

EMİN MAHİR BALCIOĞLU: Tabii ki kopya da kullanılabilir, ama kopyalamaktan ziyade, sizin de söylediğiniz gibi, ailenin söz edilen dönemde çekilmiş fotoğrafları belgenin kendisidir. O belgeyle, belgenin simülasyonunu birbirinden ayırmak gerekir. Benim verdiğim örneklerde ya da Zanzibar'da yaptığım müzede, tekne teknolojisinin çağlar içerisindeki gelişimi anlatılmak isteniyor. Artık o tekneler yok, dolayısıyla, anlatımlar için maketlere başvurmak zorundasınız.

Zanzibar Müzesi henüz açılmadı, politik nedenlerle çalışmalar, bir duruyor, bir devam ediyor. Biz orada, eski usul Hint Okyanusu tekneleri yapan bir ustayı bulduk ve onlar tam altı ay boyunca, bire bir tekne yaptılar. Geleneksel aletlerle, geleneksel malzemeyle çalıştılar. Herkes gidip gelip teknenin nasıl yapıldığına baktı, onlar da çalıştı.

Hint Okyanusu'nda geleneksel tekneler çivili değildir; ahşap parçalar dikilir. Eski bir inanişeye göre, Hint Okyanusu bir göldür ve güneyinde manyetik bir güç vardır. Bu manyetik gücün çivileri sökeceğinden, eski teknelerin yapımında çivi kullanılmazmış. Elbette bu inanılması güç bir efsane. Ben de ve araştırdım ve işin aslını öğrendim: Hint Okyanusu'nun kıyılarındaki mercanlara, teknelerin sık sık çarpması nedeniyle, teknelere esneklik kazandırmak gerekiyormuş ve böylece, çivi yerine parçalar birbirlerine bir anlamda dikiyorlarmış. Sözümlü ettiğim çalışmamız bir kopya değildi. Çünkü, bire bir tekniğiyle yeniden yapıldı. Ama hiç kopya yapılamaz demek istemiyorum.

Mesela İtalya'da hazırladığım bir sergi için, Topkapı Sarayı'ndan bazı objeler istedik vermediler. Böyle durumlarda gerçeklerin arası-

na birkaç kopya eser koyuyoruz. Saf olmuyor ama affedilebiliyor. Sonuçta müze, bir film gibi bir öykü anlatır. Aramızda hep böyle konuşuruz, ben bir senaryo yazarım, sonra bu senaryonun aktörlerini bulurum, aktörleri bulamazsam çizgi film yaparım... Önemli olan öykünün sürekliliğini sağlamaktır.

BİR DİNLEYİCİ: Sizin anlattığınız yeni müzecilik kavramlarına baktığımızda, bunların müzeden çok kültür merkezlerine benzediğini gördüm. Yaptıkları “müze” sözcüğünün içine sığan şeyler değil. Bizde de bu anlayışla bir şeyler yapılmaya başlandı. Bunu çok severek izliyoruz, ama bir yandan da bildiğimiz müzeler, özellikle arkeoloji müzeleri, inanılmaz eserler sergileyen, ancak, çok zor izlenen müzelere dönüştüler.

Artık müzecilikte bu kadar yeni şeyler konuşulurken, bu müzeler üzerine hiçbir şey söylenmemesi biraz tuhaf değil mi? Yani hem özel sektör, hem de müze üzerine düşünülerek kavram yaratılan bu ortamda, onları iyileştirmek ya da daha çok izlenebilir olmalarını sağlamak için ne yapılabilir?

EMİN MAHİR BALCIOĞLU: Çok önemli bir noktaya değindi-niz. Bunlar, dört- beş yıl önce bir müzecilik toplantısında dile getiril-miş, hatta konu üzerinde hararetli bir de tartışmaya girilmişti. Tartışmanın sonunda, “yeni yasalar çıktı, sponsorluk ilişkileri kolay-laştı. Sponsorlar bularak müzelerinizi bölüm bölüm kalkındırın” demiştik. O gün, çok tuhaf tepkilerle karşılaşmıştım.

Şimdi tekrar, çok farklı bir ülke olan Amerika Birleşik Devletleri’ne dönelim, Mesela MOMA’nın yeni bölümü için, 875 milyon dolar para topladılar ve harcadılar. Buna benzer öyle çok örnek gösterebiliriz ki... Birçok toplantıda dile getirdiğim, mesela Sakıp Bey’in, bir müzesi kurmak yerine, Adana Arkeoloji Müzesi’nin iki bölümünü adam etmesi ve oraya ismini yazdırması da önemlidir. Bu tür girişimlerin teşvik edilmesi gerekir. Ülkemizde bu tür girişimleri yapabilenler var, ama çok az.

Şimdi İstanbul'da, birçok kimse müze kurmak istiyor. Yüz yüze konuşma şansı bulabildiklerime, "Müze yapmayın da, şuradaki, falanca müzenin ya da şu an biz konuşurken ölmeye devam eden hatların restore edilmesi için bir destek sağlayın" diyorum. Restorasyon laboratuvarı kuralım ya da canlandıralım. Süleymaniye Kütüphanesi'nde, inanılmaz gelişmiş, tam ekipmanlı bir kâğıt onarım laboratuvarı var. Oradaki üç kişi, Kuvay-i Milliye ruhuyla her türlü imkansızlığa rağmen bir şeyler yapmaya çalışıyor, yazık. Sanırım düşünce biçimimizi değiştirmemiz gerekiyor.

Eskiden bakanlık denilince aklımıza asık suratlı bürokratlar gelirdi, şimdi öyle değil. Atılım yapmak isteyen, daha genç bir ekip çalışıyor artık. Söz ettiğiniz sorunların sık sık gündeme getirilmesi, bu tür müzelerin müdürlerinin yüreklendirilmesi ya da teşvik edilmesi gerekir.

BİR DİNLEYİCİ: Arap ülkelerinin müze kurma çabası içerisinde olduklarını biliyordum, ama bunun arkasında ne yatıyor diye düşünmektaydım. Saptayabildiğiniz, gözleyebildiğiniz bir eğilim var mı? Yani bu girişimler, kendi tarihlerini araştırmaya yönelik bir kimlik bilinçlenmesi mi, yoksa turistik cazibe merkezleri oluşturmak için tasarlanmış yatırımlar mı?

EMİN MAHİR BALCIOĞLU: Aşağı yukarı on sene evvel Katar gitmiştim. Katar, kültür yatırımlarına, son on sene içinde 15 milyar dolar gibi bir fon ayırdı. Bu işin kaynağı Dubai'dir. Dubai zenginleri, bir gün petrol bittiğinde biz ne yapacağız diye sorgulayarak, çok kısa zamanda, emlak satışı, moda, basın gibi birçok alanda büyük yatırımlar yaptılar. Bugün Dubai'nin gayrisafı milli hâsılasının %10'u altında petrol geliri, % 90 petrol dışı gelirlerden oluşur.

Katar'da bu bağlamda, biz de bir şeyler yapalım diye düşünmeye koyuldu. Onlar da kültür ağırlıklı turizmi seçtiler. Bugün Katar'a giderseniz, alışveriş yapmak için iyi bir yer değildir. Ama Katar'daki İslam Eserleri Müzesi, Modern Sanatlar Müzesi, Sanat Tarihi

Müzesi görülmeye değer. İslam Eserleri Müzesi'nin satın alımlarında, Şeyhin Ailesi'nden birisi yapıyordu. Hatta bu isim uzunca bir süre eser alımları piyasasında karışıklıklara da neden olmuştu, piyasa sayı yükseltmişti. Ama sonuçta, inanılmaz bir satın alım yapıyorlar.

CELAL GÜZELYÜREK: Müze binalarının mimari açıdan, estetik açıdan çok ilgi görmesi müze içeriğinin, müze içindeki o muhteşem koleksiyonlarının ikinci plana atması gölgede bırakması doğru bir yaklaşım mıdır, yoksa moda mıdır?

EMİN MAHİR BALCIOĞLU: Eğer bugün Guggenheim'de bir Van Gogh sergisi varsa, ben binadan ne kadar rahatsız olsam da gidip izleyeceğim. Müzeyi yapanların her zaman binaya yönelik bir iştahları vardır. Bina çekici olsun ki, daha çok insan çekebilsin diye düşünürler. Hatta, binanın kendisi de bir sanat ifadesi olsun istenir.

Sanırım 1959 senesinde Guggenheim müzesi açıldığında “Bu ne biçim müze, sanat eserini eziyor” diyorlar. Mimarı ise, “Bir gün, bu binada sergilenmeye hak kazanacak eserlerinin yaratılacağına inanıyorum” diyor. Son iki yıldır, Guggenheim'da farklı sergiler gezdim. Bir tanesi Zaha Hadid'in sergisiydi; hayatımda bu kadar kötü bir sergi görmedim diyebilirim. Ama buna karşılık, geçenlerde gittiğimde Çinli bir sanatçının retrospektif sergisi vardı. Binanın tavanından aşağı doğru, boşlukta yedi-sekiz tane otomobil sarkıtmışlardı ve heykellerin içinden çıkan ışıklandırma bombalanan arabalar simgelenmişti. Mekâna çok yakışmış, çok güzel bir sergiydi. Bu her zaman olmuyor.

Sizin bir binanın içine koyacağınız adam gibi bir sergi tabii ki binayı aşamaz, ama bazı insanlar sadece bina için geliyorlar, bu bir gerçek. Bir de bu işlerin de modası olduğunu unutmamalıyız.

BİR DİNLEYİCİ: Sabancı Müzesi'ni siz projelendirmiştiniz değil mi?

EMİN MAHİR BALCIOĞLU: Tasarımını değil, ama konseptini ve şantiye kontrolünü yaptım.

BİR DİNLEYİCİ: Müzelerin içindeki sergilerin kurgusundan bahsettiniz, Picasso Sergisi'nin kurgusunun binayla bütünleşmesini nasıl bulmuştunuz?

EMİN MAHİR BALCIOĞLU: Orada ciddi problemler vardı, çünkü o mekân ilk tasarlandığından farklı yerlere gitti. Ek bina çok iyi oldu, mekânlar büyüdü ama güzergah kayboldu. Dolayısıyla, ben bile o müzeyi gezerken zaman zaman zorlanabiliyorum. Picasso sergisi o kadar kötü değildi, ama son sergide, insan gerçekten kayboluyor. Bir yere kadar gidiyorsunuz, alt katta da bir şeyler var diyerek aşağı iniyorsunuz, sonra tekrar yukarı çıkıyorsunuz.

Son dönemde en yoğunlaştığım konulardan biri güzergah. Beş - altı yıl önce, yeniden yapılacak olan Kahire Müzesi için çok zor bir yarışma şartnamesi getirdiler. Şöyle ki, bir yanda bir matris var, diğer yanda dönemler... Bunu mimariye oturtmaya kalktığınızda ne kadar zor bir şey olduğunu görürsünüz. Sanırım yaptığım çalışma pek fena olmadı. Bir müzeye gittiğinizde size farklı seçenekler sunan parkurları takip etmek istersiniz.

ASUMAN AYDIN: Eğitimciyim ve Kent Müzesi'nin eğitim gönüllülerindenim. Mimariyi ön plana çıkardığınızda, teması her ne olursa olsun bazı şeylerin eksik kalmaktadır. Bu mimari seçimlerde, özellikle toplumun kültürel yapısını da ön plana çıkarmak gerekmez mi? Mesela Antalya'da kurulacak olan kent müzesinde, doğaya ve buradaki ortama uyum öncelikle gözetilmelidir.

EMİN MAHİR BALCIOĞLU: Kültür dediğiniz zaman bir soru işaretimiz var demektir. Çünkü kültür oldukça karmaşık bir konudur. Ama çevre ve iklim koşulları, kesinlikle gözetilmesi gereken unsurlardır. Mesela bu sabah otelden çıktım, otelin bütün bir cephesini cam

yapmışlar. Bu Antalya gibi sıcak iklimli şehirlerde kabul edilebilir bir tasarım değildir. Cam cephe yaparsanız bina gece terler. Gün içinde ise pencerelere 50 cm yaklaşamazsınız, çünkü yanar. Böylece içeriyi durmaksızın soğutmanız gerekir. Bu da ekonomik değildir.

Sevdiğim tropikal yapılardan biri, Jakarta Havaalanı'dır. O sıcak ve nemli iklimde, klimasız yeşillikler ve gölgelerle desteklenen bir mimariyle, sorunlarını öyle güzel çözmüşler ki... Terlemiyorsunuz. Sanki kentin limanında gibisiniz. Bir diğeri ise Kenya'da, Mombasa Havalimanı'dır. Açık hava olmasına rağmen, hiçbir zaman terlemezsiniz.

Ama tabii ki müze daha kritik bir konudur. Sanat eserlerinin niteliğine göre belirli koşulları sağlamak zorundasınız. Müze binanız dünyanın neresinde olursa olsun, bu koşulları yirmi dört saat sağlamak zorundasınızdır. Mesela Sabancı Müzesi'ni kurarken, mekânîk ve elektrik mühendislerimiz çoğu kez istediklerime karşı çıktılar, abartılı buldular. Bütün bu itirazlara rağmen yeterli donanımı kurduğumuzdan emin değildim. Üniversiteye bağlı olduğumuz için bir parti düzenledik ve yaklaşık 400 öğrenciyi davet ettik. Ben ise bu fırsatı değerlendirdim, teknik odaya girip, ısı ve nem oranlarını, sistemin bu kadar kalabalığı taşıyıp taşıyamadığını gördüm.

ODTÜ'de öğretim üyesi iken, Mimarlık Fakültesi'nde bir grup öğrenciyi Muğla'da Kavaklıdere Köyü'nde bir köy merkezi proje tasarımı konusunu vermiştik. Orman arazisinde bulunan köy için malzeme olarak ahşap vermiştik. Sonra onlara dedik ki "Türkiye'de 70 milyon cami olduğu söyleniyor. Bunların 69 bini son derece kötü, sakil yapılarıdır. Siz bu meydana ahşap bir cami yapacaksınız. Ama öyle bir cami olacak ki, siz çağdaş bir mimar olarak yaptığınızdan tatmin olacaksınız, köylü ise orada duranın bir cami olduğunu her haliyle hissedecek" Tahmin edebileceğiniz gibi herkes çok zorlandı. Çünkü en önemli simge olan minarede ahşap kullanmak ustalık ister.

Mesela bugün çok eleştirilen Bilbao örneğini, bugün sokaktaki hangi Antalyalı'ya gösterseniz çok beğeneceğini düşünüyorum. Bu tür yapıların evrensel bir değeri vardır. Gezen kişi, orayı kendine yabancı hissetmezse başarıya ulaşmış demektir.

RECEP TOPAL: Ben de Antalya müzesinde görevliyim. Türkiye’de, genellikle Sabancı’nın ve Koç’un dışında, altın yatırım denen müzeciliğe pek katkıda bulunan yok. 90’lı yıllarda, yanılıyorsam Özal’ın önerdiği bir proje vardı; tarihi eserlerin üzerine, modern, turistik yapılar yapıp, böylece turist çekip para kazanmak. Bu uygulanamadı, eğer uygulanabilseydi nasıl olurdu?

Bir de bizim ören yerlerimizin çoğu kuytu yerlerdedir, böylece tarihi eser kaçakçıları da rahatça çalışır. Safranbolu’da, merkezi otoritenin yaptırdığı çok güzel, geleneklerin, görenekleri yaşatıldığı bir yer vardı. Binayı tamamen eski usulde yapmışlardı. Bu uygulanabilir bir örnek midir?

EMİN MAHİR BALCIOĞLU: Bu bizim de aramızda tartıştığımız çok önemli bir konudur. Bu işlerin başarılı olması için Koç, Sabancı gibi az sayıda girişim yetmeyecektir. Biraz beylik bir laf olacak ama, bu iş, ancak sivil toplumun sahip çıkmasıyla olacaktır.

Uzun yıllardır, pek çok geri kalmış ülkede bulundum. Türkiye’nin 50-60 yıl gerisindeki ülkelerde de proje yürütmekten dolayı birçok bürokrat ve siyasetçi ile temasım oldu. Zamanla bir ülkenin geri kalmışlığının ölçüsünün, sivil toplum gücünün olup olmamasıyla doğrudan ilişkili olduğunu fark ettim. Biz ise, ortada bir yerdeyiz.

Tabii ki işin başında kamu desteği olacak, ama bu işi götürecek olan sivil toplumdur. Antalya örneğinden yola çıkarsak, bu gelişmiş kentte, sivil toplum girişimi ile başlatılmış bir projeye sahibiz. Proje, işe sahip çıkan insanlarıyla başarıya ulaşırsa, Antalya örnek olacaktır. Yoksa Katar gibi yapabiliriz, veririz 200 milyon doları bir mimara, gelir yapar. Koleksiyonlar satın alınır ve müze açılır. Ama bu süreç çok daha farklı. Antalya Kent Müzesi’nin kuruluşu bu nedenle çok değerli bir süreçtir.

Eski eserlerin turistik işletmelere dönüştürülmesine gelecek olursak, bu, hiç kimsenin arzulamadığı bir şeydir. Çok yakın bir tarihte Ortaköy’de bir okulu yaktılar. Birkaç yıl ses soluk çıkmadı, okulun yeri öylece duruyordu. Şimdi okulun yerinde bir otel olacağı-

na dair konuşmaya başlandı. Eski yapıların restore edilip kapılarına kilit vurulması değil özlenen. Oraların yeniden kent yaşamına kazandırılması, halka açık bazı fonksiyonlara ev sahipliği yapmalarıdır. Yoksa, lüks otel yaptığınızda, oraya zaten çok az sayıda insan gelir. İşletmeye tamamen karşı değilim, fakat bazı yöntemlerle yapılara el koymaya çalışanlara karşı çıkacak bir sivil toplum hareketine ihtiyacımız var.